

**Recenzja rozprawy doktorskiej Pani mgr Alicji Bemben na temat:
*Robert Graves's Historical Consciousness. A Case Study in Literary
Historiography***

W swojej książce dotyczącej historii matematyki, Marek Kordos zadaje pytanie: „czy wiedza historyczna jest obiektywna?” Następnie, nieco przekornie, pisze, iż: „laik-matematyk musi, w kategoriach, do jakich jest przyzwyczajony, odpowiedzieć na to pytanie NIE”¹. Następnie oddaje się rozważaniom jakie warunki muszą być spełnione, aby pewien krąg osób uznał daną wiedzę za obiektywną, jak również swoistemu porównaniu matematyki z naukami społecznymi.

Wspominam o tym nie bez powodu, gdyż będąca przedmiotem niniejszej recenzji rozprawa doktorska wprowadziłaby owego ‘laika-matematyka’, a może nawet szerzej ‘laika-przedstawiciela nauk ścisłych’ w jeszcze większą konsternację. O ile bowiem historyk dąży do rekonstrukcji wydarzeń z przeszłości posługując się możliwie precyzyjnie wypracowanym warsztatem naukowym i zastosowaniem go do dostępnych źródeł historycznych różnej proveniencji, o tyle bohater rozprawy Pani mgr Alicji Bemben historykiem nie był, i nigdy nie pretendował do bycia nim, zaś autorka nie próbuje odpowiedzieć na pytanie o ‘prawdziwość’, bądź ‘obiektywność’ jego pisarstwa. Tym niemniej duża część jego twórczości *par excellence* literackiej, wykorzystywała wydarzenia, czy też tło historyczne do przekazu pewnych treści i wartości, jakie Graves chciał udostępnić swoim czytelnikom. To właśnie owa świadomość historyczna, ale nie prawda historyczna, stały się kanwą badań Autorki i podstawą dysertacji. Tym samym tworzymy kilkupiętrową, skomplikowaną konstrukcję. Czy – zapytajmy – może być ona w ogóle obiektywna? A może bardziej sensownie należy zapytać ‘w jaki sposób, na jakich zasadach’ może być obiektywna? O tym właśnie – w pewnym sensie – jest recenzowana praca.

¹ Marek Kordos, *Wykłady z historii matematyki*, Warszawa: Script 2006, s. 12.

W swojej rozprawie doktorskiej Pani mgr Alicja Bemben podjęła próbę zdefiniowania świadomości historycznej Roberta Gravesa na podstawie jego powieści *I, Claudius* (*Ja, Klaudiusz*) oraz *Claudius the God and His Wife Messalina* (*Klaudiusz i Messalina*). Co ciekawe i warte wielokrotnego podkreślenia, nie chodzi ani o prawdę historyczną, ani też o konfrontację jego dzieł z rzeczywistością epoki, którą opisywał, ale właśnie o odtworzenie atmosfery i pewnych wartości historycznych przez autora z myślą o współczesnych mu czytelnikach. Warty zauważenia jest również fakt, iż poruszamy się jedynie w przestrzeni owych dwóch dzieł, a jak sama Autorka wskazuje, sięgnięcie do innych prac może przynieść inne ustalenia (s. 247).

Pisarstwo Gravesa jest przedmiotem badań krytyków i naukowców od chwili ukazywania się jego utworów, dlatego pierwszy rozdział pracy poświęcony został analizie i podsumowaniu dotychczasowych badań o jego twórczości. Obok owej analizy prac i koncepcji dotyczących twórczości Gravesa, Autorka przedstawia swoje założenia metodologiczne wchodząc w problematykę filozofii historii i psychologii. Odnosi się tutaj do koncepcji Gadamera, White'a, Burke'a oraz Gergena.

Mając tak przygotowany warsztat, w kolejnych trzech rozdziałach Autorka przystępuje do analizy wspomnianych dwóch dzieł Roberta Gravesa pod kątem wyznaczonych paradygmatów.

Całość wieńczy podsumowanie, oraz bogata bibliografia.

Ocenę pracy zacznijmy od kwestii warsztatowych. Zostały one w sposób logiczny podzielone na przegląd dotychczasowych opracowań literaturoznawców o powieściach Gravesa, a następnie, w drugiej części rozdziału, tworzenie własnego warsztatu, który ma umożliwić analizę tekstów o Klaudiuszu.

Przedstawienie istniejących prac o Gravesie jest dosyć obszerne, rzetelne i pozwala na wyrobienie sobie opinii o sposobie podejścia do tej literatury w drugiej połowie wieku XX i współcześnie. O ile nie mam zastrzeżeń co do prezentacji poszczególnych prac, to zaniepokojenie moje budzi dosyć swobodny dobór tez i metod, jakie Autorka rozprawy uznaje za poprawne i godne akceptacji. Każdy ma prawo przyjąć, lub nie ustalenia poprzedników. Odrzucając je winniśmy przedstawić mocne, konkretne argumenty. Na tym polega swoista dialektyka sporów naukowych. Tego nieco brakuje w niniejszej rozprawie. Na przykład Autorka pisze „Despite Seymour-Smith's erroneous thesis” (s.18) dyskredytując twierdzenia swojego poprzednika w zasadzie nie motywując dogłębnie swojej opinii. Niestety nie możemy w tego typu narracji zakładać, iż czytelnik jest w pełni obeznany z cytowaną literaturą, lub, że ma do niej bezproblemowy dostęp. Podobną krytykę spotkamy jeszcze w

innych miejscach w pracy (np. „conceptually flawed” s. 21; „despite self-contradictions” s. 23), co powinno jednak zostać ograniczone biorąc pod uwagę fakt, iż przy tego typu materii każdy niuans jest istotny. Rozumiejąc ograniczenia rozprawy, jak również fakt, iż nie jest ona przeznaczona dla laika, jestem przekonany, iż Autorka jest w stanie kompetentnie uzasadnić swoje stwierdzenia, tym niemniej pewien drobny niedosyt pozostaje (nie wpływając na wysoką ocenę całego rozdziału).

Na 30 stronach otrzymujemy skrótowe omówienie dotychczasowych badań – głównie literaturoznawczych i metodologicznych dotyczących twórczości Roberta Gravesa. Biorąc pod uwagę charakter i cel rozprawy należy podkreślić, iż przegląd jest dobrze sporządzony, kompetentny i logiczny. Autorka ‘odrobiła pracę domową’ i wykazuje się dużą znajomością podjętej przez siebie tematyki.

Kolejny rozdział jest jednym z najważniejszych w pracy. Został on bowiem poświęcony wypracowaniu narzędzi, którymi Autorka następnie zamierza badać twórczość Gravesa. Autorka odwołuje się do teoretyków historiografii oraz filozofii historii. Jako pierwszą przytacza teorię poznania, czy też rozumienia Hansa-Georga Gadamera. Idąc wytyczoną przez filozofa drogą przyjmuje, iż historyczna koncepcja znajdująca się w pracach Roberta Gravesa jest w pewnym stopniu odzwierciedleniem doświadczenia historycznego samego autora, a nie tylko abstrakcyjnym odtworzeniem, bądź próbą odtworzenia rzeczywistości historycznej. W związku z powyższym jego rozumienie historii powinno dać się poznać poprzez wnikliwą lekturę jego prac.

W analizie owego widzenia historii Autorka korzysta z wypracowanej przez Haydena White’a koncepcje metahistorii. Podobnie jak Gadamer twierdzi on, iż czytając tekst historyczny, nie czytamy ‘czystej’ historii, ale historię poprzez jej widzenie przez autora, które istnieje jeszcze przed stworzeniem przez niego danego dzieła historycznego. W tym momencie pojawia się pojęcie ‘świadomości historycznej’. Świadomość ta istnieje u każdego historyka i ma wpływ na pisane przez niego teksty. Świadomość tę można poznać – według White’a – odczytując prace historyczne danej osoby, korzystając z faktu, iż teksty historyczne możemy analizować na trzech poziomach: faktografii, argumentacji i w końcu wniosków ideologicznych. Koncepcje te są oczywiście bardziej rozwinięte i skomplikowane, jednakże można je odnieść – tak jak robi to Autorka – do pisarstwa historycznego, celem poznania świadomości historycznej autora dzieła historycznego. Tę metodę wybrała ona do analizy powieści Roberta Gravesa.

Koncepcję metodologiczną przedstawionej pracy uzupełnia koncepcja zachodniego myślenia historycznego Petera Burke’a oraz teoria Kennetha Gergena dotycząca „relational

self” (zrelatywizowane, czy też relacyjne ja). Obie koncepcje zostały następnie wykorzystane w analizie pisarstwa historycznego Roberta Gravesa, odpowiednio w rozdziałach trzecim i czwartym. Posłużyły one Autorce do określenia miejsca Roberta Gravesa pośród historyków i pisarzy historycznych na przełomie wieków XIX i XX.

Nie jest rolą recenzenta podsumowywanie owych koncepcji, a najwyżej ocena sensowności ich zastosowania w prezentowanej rozprawie. O ile pojęcia White’a pozwalają Autorce opisać świadomość historyczną Roberta Gravesa na owych trzech poziomach, o tyle zreferowana koncepcja Petera Burke’a została wykorzystana do prześledzenia miejsca owej świadomości w historiografii europejskiej XIX i XX wieków. Teoria zrelatywizowanego ja Kennetha Gergena została wykorzystana w ostatnim rozdziale, celem pokazania jego miejsca w panteonie starszych i współczesnych pisarzy historycznych. Gdzieś między klasykami wieku XIX, a modernistami.

Posiadając wypracowaną metodę, w kolejnych trzech rozdziałach (rozdziały drugi, trzeci i czwarty) Autorka rozprawy przystępuje do analizy prozy Roberta Gravesa.

Rozdział drugi poświęcony jest analizie pisarstwa historycznego przez pryzmat koncepcji White’a. Wprowadzając w życie ciekawą i przekonującą analizę dochodzi ona do opisu trzech poziomów określających model świadomości historycznej Gravesa podług teorii White’a (satiric vantage point /.../ Contextualist line of arguments /.../ Radical perspective [s.132]).

W kolejnym rozdziale Autorce udało się pokazać jak Robert Graves nie daje się przypisać do jednego, konkretnego okresu, czy też modelu/paradygmatu historiograficznego, natomiast potrafił poniekąd czerpać z dostępnego mu dziedzictwa peregrynując między klasykami wieku dziewiętnastego a współczesnymi mu modernistami przy użyciu skonstruowanego przez Petera Burke’a narzędzia odnoszącego się do zachodniego myślenia historycznego. Na myśl przychodzi pytanie – czy Robert Graves robił to świadomie i co powiedziałby przeczytawszy rozdział trzeci?

Ostatni rozdział to próba określenia gdzie, pośród klasycznych i modernistycznych paradygmatów historiograficznych i ich przedstawicieli sytuuje się badany autor. Tu właśnie Autorka wykorzystала koncepcję i proponowane podejście z wykorzystaniem pojęcia zrelatywizowanego ja (‘ja relacyjnego’) wprowadzoną do obiegu naukowego przez Kennetha Gergena.

W efekcie udało się Autorce sformułować wnioski dotyczące swoistej filozofii historycznej Roberta Gravesa i wskazać miejsce jego pisarstwa historycznego pośród innych autorów i określonych przez nich paradygmatów.

Praca jest napisana logicznie i konsekwentnie. Jest erudycyjna i ukazuje zdolności analityczne oraz umiejętności wyciągania wniosków Autorki. Pod względem technicznym jest poprawna – konstrukcja, zaprezentowana bibliografia, przypisy są na wymaganym poziomie. Niestety w pewnej mierze nieprzydatny okazuje się spis treści, gdyż zapewne podczas wstawiania uzupełnień i poszerzania rozprawy, numeracja stron uległa zmianie. Jest poprawna do początków rozdziału 4, aby na kolejnych stronach całkowicie odejść od podanej na początku numeracji.

Pretensje można mieć do streszczenia w języku polskim, gdzie mamy opis podjętych badań, ale nie zaprezentowane zostały osiągnięte wnioski. Tym samym streszczenie nie odpowiada treści rozprawy, a jedynie jej niewielkiej pierwszej części. Jeżeli przyjmiemy, że najważniejsze kwestie powinny znaleźć się w konkluzji to w streszczeniu po prostu nie ma ani słowa o wnioskach. Nie ma również opisu przeprowadzonej analizy powieści Gravesa. Odnosi się wrażenie, jakby w drukarce nagle zabrakło atramentu. Warto to uzupełnić przy wpisywaniu danych do SYNABY, gdyż w chwili obecnej streszczenie nie odzwierciedla treści rozprawy, a w szczególności przedstawionych wniosków.

Reasumując – praca spełnia warunki i oczekiwania stawiane pracom naukowym. Autorka wykazała się dojrzałością przy wyborze i określeniu pytania badawczego, jego przygotowaniu pod względem warsztatowym, a następnie przeprowadzeniu warstwy dowodowej. Stwierdzam, iż rozprawa Pani mgr Alicji Bemben *Robert Graves's Historical Consciousness; A Case Study in Literary Historiography* spełnia wymogi stawiane rozprawom doktorskim i wnioskuję o dopuszczenie jej do dalszego postępowania procedury doktorskiej.

